

אסטרטגיה רבתי לישראל נגד האיום האיראני

עמוס גלעד ואיתי חימיניס¹

איראן עלולה להפוך לאיום הקיומי היחיד על ישראל. ישראל חייבת למנוע מאיראן השגת יכולת גרעין צבאית מבצעית ובמקביל להיערך לעימות בלבנון שתכליתו הכרעת חיזבאללה והקמת שלטון מתון במדינה. בין יעדים אלה קיים קשר הדוק משום שישראל זקוקה ליכולת צבאית הכרעתית אם חיזבאללה יחליט לפעול נגדה בתרחיש של תקיפה באיראן. מה גם שלנוכח התקדמות מאמצי בניין הכוח של חיזבאללה גוברת הסבירות להתממשות תרחיש עימות צבאי רב־זירתי. נוסף על כך, נדרש חופש פעולה אסטרטגי על מנת להגדיל את מרחב הפעולה הצבאי במזרח התיכון, וזה יושג באמצעות חיזוק הברית עם ארה"ב והרחבת שיתוף הפעולה עם גורמי כוח אנטי־איראניים באזור. כדי להתמיד במאמצים אלה יש להימנע מעימותים שיסיטו משאבים מההתמודדות עם איראן.

ייחודיותו של האיום האיראני על ישראל

מאז נטשו מדינות ערב את שאיפתן להביס את ישראל בדרך של מלחמה קונבנציונלית, עלולה איראן להפוך לאיום הקיומי היחיד על מדינת ישראל. האיום האיראני נובע משילוב ייחודי בין אידיאולוגיה דתית קיצונית, מוסלמית־שיעית, לבין יעד אסטרטגי ארוך טווח של השמדת מדינת ישראל. איום זה מתורגם למערכת צבאית הנשענת על צמד עוגנים מרכזיים: פיתוח נשק גרעיני, וכוחות צבאיים ברחבי המזרח התיכון המחזיקים ביכולות תמ"ס המאיימות על ישראל. כלומר איראן מייצגת איום יוצא דופן בעבור ישראל בדמות חיבור בין אידיאולוגיה דתית אנטי ישראלית ובין יכולת צבאית מגוונת למימושה.

איראן משקיעה מאמצים רבים, ארוכי שנים, על מנת לבסס תשתית טכנולוגית ומבצעית שתאפשר לה לפתח נשק גרעיני ב"יום פקודה" בנסיבות המתאימות

¹ אלוף (מיל') עמוס גלעד היא ראש המכון למדיניות ואסטרטגיה ויו"ר כנס הרצליה באוניברסיטת רייכמן. סגן־אלוף ד"ר איתי חימיניס הוא ראש ענף פיתוח ידע מערכתי במרכז דדו.

ותוך פרק זמן קצר. בעוד שההנהגה האיראנית מכחישה את כוונותיה האמיתיות ועושה מאמץ להסתיר את פעולותיה בתחום הגרעין הצבאי, ניכר כי בידי ישראל יש מודיעין המספק ראיות חד-משמעויות באשר לתוכניות האיראניות. תקופת כהונתו של ממשל טראמפ, במיוחד ההחלטה על ביטול הסכם הגרעין, הניעה את איראן לכיוון של מדינת סף גרעינית. בהיעדר הסכם גרעין חדש איראן תמשיך עד אשר תגיע לנקודת אל-חזור מבחינת יכולותיה בתחום הגרעין הצבאי. התגרענותה של איראן תסכן את ביטחונה של ישראל גם כי סביר שתוביל למרוץ חימוש גרעיני אזורי. אם וכאשר מדינות ידידותיות לישראל, כגון מצרים או סעודיה, יתחמשו ביכולות צבאיות גרעיניות, ישראל אינה יכולה להסתמך על כך שהן תשמורנה את האוריינטציה המתונה שלהן כלפיה.

תמונה 1: תותחי נ"מ בסמוך למתקן הגרעיני בנתנז - עיירה במחוז איספהן באיראן (צילום: Hamed Saber)²

ממד מרכזי באסטרטגיה הצבאית של איראן המאיים על ישראל הוא הצלחתה של איראן לנצל מרחבים מדינתיים בעלי ריבונות מוחלטת - סוריה, עיראק ותימן - ולבסס בהם את השפעתה באופן שיאפשר לה לאיים באש על מטרות בחזית ובעומק ישראל. יכולת התמ"ס האיראנית מורכבת ממספר רבדים: תעשייה צבאית מתקדמת, אלפי פריטי חימוש הקיימים בידי חיזבאללה, יכולות דיוק שאיראן שוקדת על המשך שכלולן, כטב"מים חמושים וטילי שיוט המועברים לשלוחיה. לכך יש להוסיף את כוונותיה להפעיל כוחות התקפיים בשטח ישראל - החל ממנהרות חיזבאללה

² <https://www.flickr.com/photos/hamed/237790717>, CC BY 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2817131>

וחמאס וכוחותיהם הקרקעיים ועד למיליציות העומדות לרשותה בשטחי עיראק וסוריה. נוסף על כך, איראן פועלת במטרה לערער את יציבות שותפותיה של ישראל באזור, כגון ירדן וסעודיה, במטרה לחזק את מעמדה היחסי במאזן הכוחות האזורי ובאופן הפוגע באינטרסים ישראלים שונים (למשל ביטחון הגבול המשותף עם ירדן).

מה על ישראל לעשות?

ראשית, ישראל נדרשת לזהות את איראן כאיום המרכזי שאליו עליה להפנות את כלל המשאבים והמאמצים הדיפלומטיים, הצבאיים, המודיעיניים והביטחוניים הנחוצים לכך. עלינו להכיר במגבלות כוחנו וידיעותינו בהקשר זה, ואנו עלולים להיות מופתעים לרעה כבעבר.

הפעילות הצבאית הישראלית במסגרת המב"ם נגד איראן ושלוחיה בשנים האחרונות שחקה את יכולותיה הצבאיות של איראן, האטה את קצב התחמשות חיזבאללה ופגעה בהתבססותה בסוריה, אך היא עלולה לטשטש את סדרי העדיפויות האסטרטגיים של ישראל. עלינו לשמר את המב"ם כנדבך חשוב אך לא באופן שיסיט אותנו מהמיקוד בתוכנית הגרעין האיראנית. איראן ללא אופציה גרעינית צבאית לא תוכל לאיים על קיומה של ישראל באמצעות שלוחיה. לחלופין, איום גרעיני יאפשר לאיראן להכפיל מאמציה ולבנות יכולות בליסטיות מאיימות מבחינת הכמות והאיכות כאחת.

מרכיב מרכזי באסטרטגיה, אולי המרכזי ביותר, של ישראל נגד איראן הוא מרחב הפעולה הצבאי שלה ויכולתה לפעול באופן עצמאי נגד איראן ושלוחיה באזור. מרחב הפעולה נחוץ בראש ובראשונה לצורך יישומה של "דוקטרינת בגין" – פעולה צבאית נגד כל מדינה במזרח התיכון שתחתור להשגת יכולת גרעינית צבאית, אך גם לצורך שלילת יכולות צבאיות משלוחיה של איראן המאיימות על ישראל.

מה עלינו לעשות לצורך הגדלת מרחב הפעולה הצבאי נגד איראן? להלן מספר מאמצים הנחוצים לכך:

- פיתוח יכולת צבאית שתאפשר לנו פעולה עצמאית מכרעת להסרת כל איום, אם במעגל ראשון ואם במעגלים רחוקים יותר. בניין הכוח הצבאי צריך להתמקד בכך גם על חשבון מאמצים אחרים. יכולת צבאית זו תעצים גם את כושר ההרתעה של ישראל וגם את יכולתה להשפיע על אופי מהלכים מדיניים בין-לאומיים עם איראן, וסביר שהיא תתרום גם לחיזוק יחסיה עם ארה"ב ומדינות נוספות באזור המתנגדות לאיראן.
- מאמץ ביטחוני, דיפלומטי ומודיעיני לשימור היתרון הצבאי האיכותי של צה"ל כצבא החזק ביותר במזרח התיכון. היתרון הצבאי האיכותי של צה"ל נחוץ להרתעת תוקפנות מצד שכניה של ישראל וחשוב מכך על מנת להבטיח שבעת הצורך יוכל צה"ל להתמודד עם כל תרחיש הסלמה אזורי בעקבות עימות בין ישראל לאיראן.

• היערכות מדינית וצבאית למלחמה אפשרית עם חיזבאללה בתרחיש של תקיפה באיראן. חשיבות ההיערכות לתרחיש מלחמה בלבנון נובעת גם לנוכח ההתקדמות בתהליכי בניין הכוח של הארגון, בפרט בתחום פרויקט הדיוק, המגדילה את הסבירות לעימות בין ישראל לחיזבאללה, גם אם אף מהצדדים אינו מעוניין בכך. מומלץ כי התכלית הצבאית תהיה הכרעתו הצבאית של הארגון באופן שיאפשר הקמת שלטון חדש שייצג את כלל גורמי הכוח בלבנון, ושיזכה לתמיכה וסיוע מצד המערב ומדינות המפרץ, גם כמשקל נגד להשפעה האיראנית בארץ הארזים. מבחינה צבאית עלינו להכיר בכך שהמענה הצבאי הנוכחי לאיום מצד הארגון חסר. חיל-האוויר לבדו, על אף עוצמתו האדירה, אינו יכול לתת מענה להיקף ולדיוק של האש של חיזבאללה. גם ההגנה האקטיבית, ככל שנחזקה, לא תבטיח את הנדרש ממנה. על צה"ל לבנות את כוחו אחרת לנוכח האיום מצד חיזבאללה, ובעיקר עליו לשקם את כוחו של צבא היבשה על מנת שיהיה כוח מחץ מכריע ומהיר. הדבר דורש שיח טוב יותר ופתוח יותר עם הדרג המדיני על מנת שיכיר טוב יותר את יכולות צה"ל ואת מגבלותיו בתרחיש של מלחמה עם חיזבאללה. לצד זאת ההיערכות המדינית למלחמה צריכה להתמקד ביצירת קשרים חשאיים עם כלל גורמי הכוח בלבנון, ואלה ישמשו את הבסיס לשלטון החדש שיאפשר נסיגה מהירה מלבנון ושיח מקדים עם ארה"ב ועם מדינות נבחרות באירופה ובאזור לצורך רתימתן למאמץ יצירת סדר חדש בלבנון בתרחיש של מלחמת אין ברירה.

• חיזוק היחסים האסטרטגיים עם ארה"ב כעמוד התווך של הביטחון הלאומי הישראלי. עלינו לחתור להבנות אסטרטגיות עם הממשל האמריקני, אשר יאפשרו לישראל לפעול נגד איראן עצמה ונגד שלוחיה באופן עצמאי ובהתאם לאינטרסים הלאומיים שלנו. בתוך כך עלינו להימנע מקשירתנו להתחייבויות, כגון ברית הגנה, שיגבילו את מרחב הפעולה שלנו, אך גם להימנע מלאתגר את היחסים עם ארה"ב, למשל בשל היחסים המתפתחים עם סין. העצמאות של צה"ל ביחס למדיניות האמריקאית היא חיונית גם לנוכח ההבנה כי ארה"ב החליטה לצמצם את מעורבותה הצבאית במזרח התיכון, ושנסיגתה באוגוסט 2021 מאפגניסטאן היא רק ביטוי עדכני לכך.

• צה"ל צריך להרחיב את מעורבותו ב"מעגלים רחוקים" יותר, כגון עיראק ותימן, בתיאום עם ארה"ב ומדינות המפרץ, כמרחבים שבהם לאיראן יש אינטרסים חשובים, ושפגיעה בהם יכולה להעצים את תחושת האיום של השלטון האיראני ולשבש את תוכניותיו להגמוניה אזורית. מנגד, עלינו להימנע מעימותים צבאיים ב"מעגל ראשון", אשר אינם הכרחיים, ואשר עלולים להעיב על הנכונות או היכולת לפעול בצורה נחרצת נגד איראן. הדבר נכון גם ביחס למדינות או לגורמים לא מדינתיים המאתגרים את ישראל (מטורקיה ועד לחמאס), ושעומים עלינו לחתור להגיע להסדרה ולו זמנית.

- להעצים את שיתוף הפעולה עם מדינות ערב הסוניות ובראשן מצרים, ירדן וחלק ממדינות המפרץ. ישראל צריכה לדעת שהיא יכולה לפעול צבאית נגד איראן בלי לחשוש מתגובת מדינות אלה או מהשפעת פעולותיה על מערכת היחסים עימן. נוסף על כך, שת"פ עימן מפנה את ישראל מעיסוק בסוגיות ביטחוניות אחרות משניות בחשיבותן ביחס לאיום האיראני ומבצר מערכת בריתות אזורית נגד איראן. מכאן גם נובע האינטרס הישראלי ביציבותן של מדינות אלה. ההתקדמות החיובית ביחסים עם מדינות אלה, ששיאה האחרון ב"הסכמי אברהם", אומנם מגלמת פוטנציאל להרחבת שיתוף הפעולה הביטחוני, הצבאי והמודיעיני, אולם ישראל צריכה להכיר בכך שלא תוכל לרתום אותן לפעולה משותפת במסגרת קואליציה או לגייסן לפעולה עצמאית נגד איראן.
- מאמץ מתמשך לערער יציבות שלטונו של המשטר האיראני עד כדי הדחתו, על אף שהסיכויים להצלחה בכך אינם גבוהים. לחצים כלכליים, לרבות הסנקציות, אינו בכוחן להשיג יעד זה. עם זאת, הן מחלישות את המשטר - מגמה שיש להעצימה ככל הניתן.

מרכיב מרכזי באסטרטגיה של ישראל נגד איראן הוא מרחב הפעולה הצבאי שלה ויכולתה לפעול באופן עצמאי נגד איראן ושלוחיה באזור

- מאמץ חשאי, עצמאי ועם שותפות נוספות, שתכליתו שיבוש התקדמותה של תוכנית הגרעין ולו לצורך הרחקת המועד שבו איראן תוכל לעשות את קפיצת המדרגה ליכולת גרעין מבצעית צבאית. לכך יש להוסיף מאמץ דיפלומטי ומודיעיני רחב ומתמשך מול מדינות העולם וארגונים רב-לאומיים לצורך הרחבת הלגיטימציה המדינית של ישראל לפעול צבאית נגד איראן בעת הצורך ועל מנת להדוף צעדי ענישה מדיניים ואחרים "ביום שאחרי".
- העמקת התיאום הטקטי עם רוסיה (De-confliction). לשתי המדינות קיים אינטרס משותף שיש למנפו. רוסיה אינה מעוניינת, בדומה לישראל, בנוכחות איראנית רחבה ומשפיעה בסוריה. עלינו לנצל זאת לצורך הפעילות הצבאית נגד יעדים איראניים בסוריה ולצורך סיכול איומים מתהווים משטח המדינה. עם זאת, רוסיה רואה בסוריה בת חסות, ובכוונתה לתמוך בצבא סוריה ולבנות את כוחו, עד כדי הפיכתו לכוח צבאי המאיים, כבעבר, על שלמותה הטריטוריאלית של ישראל וביטחון אזרחיה.
- לסיכום, ישראל צריכה להציב את סיכול תוכנית הגרעין האיראנית במוקד סדר היום האסטרטגי שלה. צה"ל הוא הכלי המרכזי שיש ברשותה של ישראל לצורך כך,

ועליו להכווין את בניין כוחו בהתאם. לא ניתן יהיה להרתיע את איראן מחתירתה ליכולת גרעינית צבאית, ועל ישראל לבנות יכולת צבאית מכרעת. מרחב הפעולה הצבאי של ישראל נגד איראן תלוי בראש ובראשונה בבניין כוח ייעודי, כמו בהצלחת התיאום האסטרטגי עם ארה"ב על מנת שיתאפשר לישראל לפעול בצורה עצמאית נגד איראן אם תידרש לכך.

ההמלצות השונות שפורטו במאמר זה, בוודאי מחייבות להתייחס לשאלה של סדר עדיפויות, ולאלו מבין ההצעות שהוצגו, יש להעניק דחיפות מיוחדת. על רקע זה ולנוכח הערכה כי לישראל קיים עוד מרחב השפעה על תוכנית הגרעין האיראנית באמצעים דיפלומטיים, אך גם חשאים וחסויים, מומלץ להתמקד בראש ובראשונה בבניין כוח מואץ לקראת האפשרות של מלחמה עם חיזבאללה. כוח צבאי מכריע שכזה יקנה בסופו של דבר גם מרחב פעולה אסטרטגי למקבלי ההחלטות הישראליים אשר ידעו כי גם אם ייאלצו להורות על פעולה צבאית ישירה נגד מתקני הגרעין של איראן, צה"ל יוכל להתמודד עם התגובה לכך, אם ישירות מצד איראן ואם מצד חיזבאללה.

סוגיות ביטחוניות נוספות העומדות על מוקד סדר יומה של ישראל, חשובות ככל שתהיינה, במיוחד העימות המתמשך עם חמאס בעזה, אסור שתסטנה את תשומת הלב של ישראל מהאיום האיראני כאתגר המרכזי לביטחון הלאומי של ישראל.